

Inhoud

1. <i>Voorwoord</i>	9	Inzicht.....	62
De derde sfeer.....	9	5. <i>Private sfeer, de markt</i> ...	64
Paradigma.....	10	Historisch perspectief	64
Ruimte, leegte en falen.....	11	De Vroeg-moderne Tijd	66
2. <i>Inleiding</i>	15	Caritas en religie.....	68
3. <i>Eerste kardinale punt</i>	19	Religie.....	70
Overvloed en onbehagen.....	19	Kapitalisme en Amerika	72
De Gouden eeuw.....	20	Alexis de Tocqueville.....	73
Elite en onderdanen.....	22	Kille democratische leegte	75
Het sociaal contract.....	25	De Markt.....	77
De paradox en incommensurabiliteit	28	Studie van Max Weber.....	78
De drie sferen.....	31	Materialisme.....	80
Paradigmawisseling.....	31	Verwevenheid met de publieke sfeer	81
Mondiale crises.....	35	6. <i>Privé als derde sfeer,</i>	
Noodzakelijke Bureaucratie	36	<i>vrijwilligerswerk</i>	83
4. <i>Publieke sfeer, de overheid</i>	38	Historisch perspectief	83
Verantwoording en		Sociaal werk.....	83
verantwoordelijkheid	38	Onttovering en zingeving	87
Vele handen probleem.....	41	Onttovering.....	87
Vertrouwen.....	43	Liturgie en veldwerk.....	89
Privatisering	45	Adaptatie en annexatie.....	92
Controle.....	45	Vrijwilligerswerk.....	95
Sturing.....	49	Gemeentelijke beleidsnota 2010.	96
Macht.....	50	Saamhorigheid	98
Invloed.....	52	Agora	100
Motieven.....	52	Afbraak door bezuinigingen	101
Nieuwe macht.....	53	Draagvlak.....	102
Vijf factoren in het netwerk van de		7. <i>Het samenspel dat</i>	
macht.....	54	<i>samenleving heet</i>	104
Vrijheid.....	58	Neoliberaal gedachtegoed.....	104
Wildgroei.....	60	Hoe neoliberale denkbeelden het	
Eigen initiatief.....	60	beleid verzwakten	106
Regelgeving.....	62	Hufferigheid	109
		Enorm gevoel van urgentie.....	109
		De Praktijk	111
		Elite	112
		Wetten als oplossing?.....	114

Vele handen vs vuile handen.....	115
Milgram experiment.....	116
Organisatie van de samenleving .	120
Mechanische solidariteit.....	121
Organische of functionele solidariteit.....	121
Organische samenhang.....	122
Schuim en sferen.....	122
Webers ijzeren kooi	123
Zeepsop en membranen	123
Interceptie, perceptie, transceptie en de kat.....	128
Incommensurabiliteit en chaos.	128
Perceptie en transceptie.....	131
Sfeer in modellen.....	134
Logisch of dialogisch.....	134
Het Agoramodel.....	135
Membraan als overgang.....	141
Staat en Overheid.....	143
De belangensferen.....	145
Van stemming naar bestemming 145	
Beleid en macht	146
Besturen, organiseren en regelen 148	
De uitgestoken hand.....	149
De handen uit de mouwen.....	149
Regel de burgerinitiatieven	150
Partnerschap met overheid.....	152
8. <i>Vrijwilligerswerk</i>	154
Een casus als voorbeeld.....	154
Vitale senioren.....	159
Ruimte voor ontmoeting	159
Samen beheren	159
Maatschappelijk initiatief 'De beweegtuint'.....	160
Overwegingen en onderbouwing 160	
Uitdagingen	161
Idee krijgt vorm.....	166

Het plannenmaken	167
Passie en uitvoering	169
Passie en Lef.....	172
Rizomatisch leiderschap.....	174
Nieuw elan ?.....	175
Dan de praktijk.....	177
Bezwaren	177
Aan de slag.....	178
Motivatie.....	178
Beweegtuint voor volwassenen .	179
Speelplek voor kinderen.....	181
De voldoening.....	184
De deceptie.....	187
Speeltuint blijft voorlopig dicht voor kinderen	188
Veiligheid als speelruimte.....	190
Denkfouten over veiligheid	190
Speelruimte als dimensie	191
Speelruimte als zijnservaring.....	193
Speelruimte als bescherming	195
Naar de gallemiezen.....	197
9. <i>Het krachtenveld</i>	199
ISOficatie	200
Speeltoestellen-industrie	204
Belangenverstrengeling.....	207
Ontwerpen	208
Veiligheidskunde	215
Technische veiligheid.....	216
Zekerheid.....	217
Sociale veiligheid.....	218
Toezicht en effectmeting	220
Zinvol bijdragen.....	220
Systeemtoezicht: hoe is het ontstaan?.....	221
Lucratieve kansen.....	221
Gat in de markt.....	221
Stilzwijgen onder toezichthouders 224	
Belangen.....	225
Kwaliteit, kosten en belangen.....	226

Verstrengeling.....	226	Cultuuromslag	297
ZBO's	233	Traditie	298
Beperkingen.....	234	Herstel.....	304
Machtsvrije ruimte.....	235	11. Tweede kardinale punt . 309	
Verwachting ZBO's.....	236	Historisch perspectief	309
Aanbod van certificeerders.....	238	Revolutie of revolte.....	310
Risico perceptie	242	Drents bestuur	312
10. Het einde als begin 248		Economie	313
Uitdagingen.....	249	Verpaupering.....	314
Huidig tijdperk.....	251	Cultuur.....	315
Fordisme en daarna	251	Maatschappij van Weldadigheid. 316	
Post-fordisme	251	Johannes van de Bosch	317
Precariaat	252	Broederschap	318
Samenleving als proces.....	254	Koloniën in Drenthe	323
De trommelaars.....	255	Weerstand.....	324
De ene trom.....	256	Vrij en onvrij	325
De andere trom.....	256	De tijd ver vooruit	327
Marktmetafoor.....	259	Onderwijs.....	330
Contouren van een begin.....	261	Tuinbouwschool Frederiksoord. 330	
Van dienen naar verdienen	263	Fatale kinnesinde	332
Verander-woorden.....	264	Roemloos einde.....	334
Transactie.....	265	Wat nu?.....	334
Transformatie	268	'Rotte kies'.....	335
Transitie.....	268	Eigentijdse vernieuwing.....	336
Transceptie	269	Tuinhazen	336
Transcendentie	274	Gehandicaptentuin.....	337
Verduistering.....	277	Fruithof.....	339
Reis door de tijd	278	Nieuwste impulsen	340
De tussenstop	281	Private herbestemming.....	343
Verspieders	282	Nieuw perspectief.....	344
Tegenbewegingen	283	Ouderen en baby's.....	345
Duurzaam ontwerpen.....	285	ERIBA.....	345
Speelnatuur	287	Lifelines	346
Een nieuwe moraal?.....	287	12. Weldadigheid en	
Geven.....	288	Humaniteit 348	
Nemen	289	Vrijwillige inzet.....	350
Pleonexia als staatsvorm.....	291	Aspecten van vrijwilligerswerk... 351	
Vertrouwen.....	292	Structuur van vrijwillige inzet... 352	
Secularisatie	293	Naoberschap.....	353
Ontzuiling	296		

Zweeloo, traditioneel Naoberschap 356	
Vledder, modern Naoberschap..	358
Dinkelland, ambtelijk Naoberschap 359	
Wederkerigheid.....	359
Weldadige relatie	360
Presentie	361
Giften.....	362
Wantrouwen.....	363
Schuld.....	365
13. Volgend kardinaal punt. 367	
Verwachting.....	368
Hoop.....	369
Economische deelsystemen	371
Geven	372
Doorgeven.....	374
Teruggeven	377
Solidariteit.....	377
Ruilen.....	378
Ruimte.....	378
Verloren vertrouwen	379
Wederkerigheid.....	380
Bestemming.....	386
Sociale zekerheid	388
Financiële zekerheid.....	389
Economische zekerheid	390
Juridische zekerheid.....	391
Culturele zekerheid.....	392
Epiloog.....	393
Onbehagen.....	396
Vernieuwing.....	397
14. Bijlagen	399
Eisen technisch constructie dossier 399	
Proeve van Modelverordening.....	400
Certificaat Kruipbuis van beton ...	403
Keurmerkinstituut AKI.....	404

Nederlandse publieke en private toezichthouders	405
Kosten overzicht 2005	407
Overzicht van keuringsinstanties	409
15. Lijst van afbeeldingen... 410	
16. Geraadpleegde literatuur 412	

1. Voorwoord

In dit essay komen verschillende thema's terug, die ik ook al in de ruim 150 columns aanraakte en al doende geanalyseerd heb, hier en daar slechts summier aangestipt, dan weer wat meer uitgewerkt. De presentatie van de aldus ontwikkelde visie brengt met zich mee dat eenzelfde thema hier en daar vanuit een andere context of andere invalshoek een enkele maal terugkeert. Of het nadeel van de herhaling opweegt tegen het voordeel van een beter zicht op de samenhang en de complexiteit van de problematiek is op voorhand moeilijk in te schatten. Om deze samenhang boven water te krijgen zullen we zo hier en daar de spade zeer diep moeten steken, want het gaat bij het zoeken naar een nieuw begin niet alleen om de tijd en plaats te kennen waar dit nieuwe begin op aan moet sluiten, maar vooral ook de weg te kennen waarlangs we in deze tijd terecht zijn gekomen.

De kern van dit opstel is de poging een bijdrage te leveren aan de ethiek in het vrijwilligerswerk. Per se niet de ethiek *van* vrijwilligerswerk als verschijnsel, maar *in* vrijwilligerswerk, over de mensen hun handelen én het nalaten, de gevoelens, de betrokkenheid, de teleurstellingen en vooral de voldoening in het vrijwilligerswerk. Deze laatste waarden overstijgen de idee van maakbaarheid, zij vallen in de categorie van toegiftverschijnselen. Vrijwilligerswerk wordt nog steeds wel aangeduid als liefdewerk-oud-papier, maar door dit werk, weliswaar onbezoldigd toch als volwaardig, vol van waarde, te erkennen met de naam 'De Derde Sfeer', krijgt het vrijwilligerswerk de verdiende plek in onze maatschappij.

De derde sfeer

Naast de publieke en de private sfeer verdient ook het vrijwilligerswerk het om als een nevenschikte sfeer aangeduid te worden.

Immers, de gevleugelde worden: “zonder vrijwilligers staat de hele wereld stil”, kan niet genoeg de noodzaak van deze derde sfeer uitlichten. Het is weliswaar onbezoldigd werk, maar de beloning is er wel degelijk, zij bestaat uit voldoening, waardering en bevordert saamhorigheid.

In het hoofdstuk *‘Het samenspel dat samenleving heet’* komen de publieke sfeer, de private sfeer en de privé sfeer samen.

Paradigma

Laatst hoorde ik iemand (Rotmans, 2014) zeggen: het is geen tijdperk van verandering, het is een verandering van tijdperk. We komen niet meer weg met een paradigmaverschuiving, het zal radicaler moeten: een paradigmawisseling. Een nieuw paradigma waar we uit de IJzeren Kooi van Weber (Weber, 1994) zullen breken, waar we afscheid nemen van het fordisme, het lopende-band-werk en het einde van het Mechanicistische Wereldbeeld. (Dijksterhuis, 1980) Waarschijnlijk zal het de overgang worden van het dominante van Fysis naar Bios¹, die zo meer tot haar recht komt, zoals Harry Kunneman voorstelt in zijn *‘Nieuwe Menswetenschap’*. Inmiddels zijn er ook wat ideeën over andere leiderschapstijlen zoals het Rizomatisch leiderschap (zie blz 174). Daar wordt het mechanicistische wereldbeeld vervangen door het organicistische wereldbeeld, reeds Hippocrates was de vader van de organicistische beschouwingswijze.

Ook de structuren zoals de lijnstructuur, de matrixstructuur en de netwerkstructuur kunnen vervangen worden door structuren zoals een rizomatisch verband. Ook een coöperatieve werkwijze gooit hoge ogen. Als duidelijk wordt dat burgers de maatschappij waarin

¹ Waardenwerk 2020 nr 80, Harry Kunneman et al

we samen leven niet meer begrijpen dan moeten deze signalen serieus genomen worden.

Ruimte, leegte en falen

Daar is ook experimenteeruimte voor nodig, veel ruimte, maar op kleine schaal. Zoals bijvoorbeeld een klein project in een klein dorp van een kleine gemeente in een kleine provincie in een klein land. Dit essay is een verkenning van die ruimte. Daarin werkt de privé sfeer en is de vrijwilliger nodig, eigenlijk de liefhebbers, maar dat is toch hetzelfde? Want vrijwilligerswerk is werk dat eerder liefdewerk-oud-papier genoemd werd. De Liefde, jazerker!

Want zoals Spinoza dat reeds beschreef: Liefde is de blijdschap van een voorstelling van een oorzaak buiten jezelf. (Verhoeven, 2001) Blijdschap; zeker niet het chagrijn van de muren waar je tegen aan loopt of waar je van het kastje naar toe wordt gestuurd. Deze liefde moet onderscheiden worden van de 'Eros', de biologische aandrift, genoemd naar Eros, de god die je seksuele begeerte prikkelt. Eros is veel onpersoonlijker dan verliefdheid zoals de troubadours het zagen en het 'Amor' noemden. De derde vorm van liefde de 'Agapè' is een gedrevenheid waarin de persoonlijke factor niet meespeelt zoals bij Amor. Het is een haast religieuze gedrevenheid, het zich bekommeren om de naaste en die ook in zijn of haar waarde laten.

Alleen zo is het mogelijk uit de verstikkende draaikolk van eigenbelang, identiteitspolitiek en het moraliseren van vooral de ander te komen en te bouwen aan een samenleving waarin mensen dienstbaar en dus - dat is de paradox - vrij zijn. Het woord dienstbaarheid is tot op het bot versleten en te vaak tot het nepgoud van klinkende oneliners in filmpjes, evaluatierapporten en talkshows geworden. De dienstbaarheid van de vrij-williger slaat aldus meer op het 'vrij' dan het willen. Deze vrijheid 'koop' je niet door je dienstbaarheid maar beleef je als een toegiftverschijnsel.

Experimenteerruimte is nodig om nieuwe wegen te vinden om vragen te laten landen, vragen die verder gaan dan meer of minder marktwerking, meer of minder overheid(sbemoeyenis), vragen die leidend zijn in de zoektocht naar eigenheid. Niet laten verlammen in de oneigenlijke keuze tussen een 'supermarkt' (zoals de VS) en een 'superstaat' (zoals China) maar een eigenheid ontwikkelen die verweven is met de verzorgingsstaat die we niet willen opgeven. Net zo als het lijden wordt ook falen en feilen buiten onszelf geprojecteerd. Dan leggen we verantwoordelijkheid bij de ander en gaan we op zoek naar een schuldige. Of hoort bij experimenteren de vrijheid om niet alles tevoren vast te leggen. Zodanig dat er nog ruimte voor de feilbare homo ludens gelaten wordt? (Denys, 2020)

"Gelukkig heb ik daar geen verstand van". Misschien kent u ze wel, de mensen die met zo'n uitspraak een mystieke leegte scheppen, om daarmee een superieure vorm van kennis te suggereren. Cornelis Verhoeven (Verhoeven, 2001) noemt dit mild de 'docta ignorantia'² en gaat over tot de orde van de dag. Jean-Paul Sartre is feller, scherper en noemt het 'mauvaise foi' (kwade trouw, letterlijk 'slecht geloof'): het feit dat mensen geen keuzes durven maken omdat ze bang zijn voor de consequenties ervan. Ze ontlopen hun verantwoordelijkheid en verschuilen zich achter dingen als het geloof. Sartre stelt de keuzevrijheid van de mens echter centraal. Je kiest als mens je eigen bestaan niet, maar je kunt je wel ontdoen van de bagage die je meekrijgt. Je levensdoel staat niet van tevoren vast zoals bij religies, maar je maakt zelf allerlei existentiële keuzes in je leven. Je kunt die verantwoordelijkheid niet ontlopen: de mens is gedomd tot vrijheid.

Door op safe te spelen, de meest voor de hand liggende keuzes te maken, te doen wat iedereen doet, zie je de vele andere

² wijze onwetendheid

keuzemogelijkheden niet meer. Je bent dan meer de speelbal van de omstandigheden dan iemand die bewust leeft en kiest. Veel mensen houden stug vol dat ze andere keuzes zouden willen maken, maar dat er nu eenmaal allerlei hindernissen zijn die dat onmogelijk maken. Dit is precies het tegenovergestelde van ruimte scheppen voor experimenten. Dit is het vernietigen van creativiteit, het doodmeppen van vernieuwing met de hoogmoed van arrogantie en alles bij het oude te laten en ooit beproefde mechanismen intact te houden.

Het grootste deel van onze tijd en energie besteden we aan het najagen van succes, zodanig dat er weinig tijd over is om bewust na te denken, om te voelen wat we echt willen en om bewuste keuzes te maken. Dit essay gaat over die keuzevrijheid, moed en waarden om het juiste te willen doen. Het gaat over een positieve kijk op de invloed van geluk, vriendschap en waarheid voor het bereiken van persoonlijke keuzes en levensdoelen. Daar is experimenteerruimte voor nodig. En daar zijn anderen bij nodig.

Die ruimte is een '*fata morgana*' geworden die niet past in dit tijdperk van neoliberalisme (waarvan de houdbaarheidsdatum inmiddels is verstreken). In die ruimte gaat het over niet-maakbare waarden die 'soft' genoemd worden, maar die essentieel zijn voor waardig mens-zijn. Waarde als geluk, vreugde, blijdschap, vertrouwen, gezag en respect. Deze waarde zijn niet maakbaar, maar worden gegeven, als toegift. Koo van der Wal noemt ze daarom toegiftverschijnselen. Deze verschijnselen komen tevoorschijn als je samen bezig bent, met musiceren, sporten of een project oppakken.

Het ontbreken van experimenteerruimte en het niet willen zien en waarderen van toegiftverschijnselen zijn fnuikend in het vrijwilligerswerk. Dat weet ik niet alleen, ik voel het. In de beschreven casus heb ik het aan den lijve ondervonden. Want wie niet past, loopt vast.